

VI Streszczenie/Summary

Streszczenie

Refleksywizacja jako znacznik diatezy w składni języka niemieckiego i polskiego

Celem rozprawy jest analiza elementu *sich/się* w języku niemieckim i polskim oraz porównanie jego funkcji metodą badania korpusu wybranych tekstów. Rozprawa osadzona jest w kanonie gramatyki transformacyjno-generatywnej, a szczególnie w wariancie programu minimalistycznego i w ujęciu kartograficznym. Zwrotność w szerszym rozumieniu jest obecnie tematem kontrowersyjnym, wielokrotnie rozważanym. W ramach niniejszej pracy przeprowadzono analizę najnowszych badań z zakresu zwrotności, począwszy od scenariusza przejścia od konstrukcji medialnej do konstrukcji z inherentnym *sich/się* zapoczątkowanym przez Haidera (1992²/1985), poprzez jego krytykę w pracy Primus, Schwamb (2006), które podejmują próbę wyjaśnienia ról semantycznych w konstrukcjach zwrotnych i kauzatywnych za pomocą zależności przyczynowej oraz zawartości ról semantycznych aż do prac Reinhart, Siloni (2005) i Malicka-Kleparska (2013), w których autorki koncentrują się na problemie parametrów leksykalno-syntaktycznych. Zwrotność jest przedmiotem badań w wielu dziedzinach nauki. W obrębie językoznawstwa są również różne perspektywy badawcze zwrotności. W rozprawie zawężono zakres badań do prac deskryptywnych, walencyjnych oraz do gramatyki transformacyjno-generatywnej, skupiając się w szczególności na programie minimalistycznym oraz ujęciu kartograficznym.

Głównym celem pracy jest systematyzacja relacji elementu syntaktycznego (mianownik, biernik) do ról tematycznych typu agens, *patiens/temat*. Jako przykład posłużą konstrukcje typu: DE *X öffnet das Fenster.* / PL: *X otwiera okno.*, w których element syntaktyczny (faza nominalna w bierniku) *Fenster / okno* jest nośnikiem roli tematycznej *patiens/temat*. Jeżeli dla *X* przewidziana jest fraza nominalna w mianowniku i rola tematyczna *agensa*, powstaje relacja kauzatywna [+CAUSE] i spełniony jest warunek tranzytywności. Jeżeli dla *X* nie ma właściwej frazy nominalnej, mechanizm syntaktyczny eliminuje możliwość interpretacji kauzatywnej i tranzytywnej, podstawiając element *się/sich* (np. DE: *plötzlich öffnet sich das Fenster* / PL: *nagle otwarło się okno*). W ramach rozprawy przeanalizowano mechanizm generatywny dla zdań tego typu, w szczególności: warunki uzyskania mianownika dla frazy w roli tematycznej *patiens/temat*, pozycja finalna a inicjalna tej frazy, interpretacja semantyczna *sich/się*, typy czasowników z *sich/się* a pełna interpretacja semantyczna zdania.

Dysertacja składa się z części teoretycznej i empirycznej.

Część teoretyczna zawiera cztery rozdziały. We wprowadzenia przedstawiono główne problemy z zakresu gramatyki transformacyjno-generatywnej. Następnie wyjaśniono najważniejsze pojęcia pojawiające się w pracy. Ponadto omówiono podstawowe funkcje zaimka zwrotnego. W pierwszym rozdziale pracy przedstawiono zwrotność jako problem interdyscyplinarny, którym zajmuje się nie tylko lingwistyka, lecz również logika, matematyka, filozofia czy pedagogika. Drugi rozdział poświęcono tematowi zwrotności w językoznawstwie oraz zagadnieniami powiązаныmi, jak np. zaimek zwrotny, czasowniki zwrotne, przechodniość w pracach deskryptywnych oraz gramatyce walencyjnej, strona bierna, czynna, medialna. W trzecim rozdziale przedstawiono zagadnienie redukcji walencyjnej. Centralnym punktem czwartego rozdziału są mechanizmy syntaktyczne w modelach generatywnych. W tym miejscu zbadano konstrukcje zwrotne i kauzatywne oraz przedstawiono najnowsze wyniki badań z tego zakresu.

W części empirycznej podjęto próbę przedstawienia ww. konstrukcji zwrotnych i kauzatywnych w ujęciu kartograficznym (por. Rizzi 1997, 2004) wraz z uwzględnieniem materiału empirycznego. Niniejszy schemat ma na celu przedstawienie mechanizmu, który jest odpowiedzialny za blokadę przechodniości. Rozważano także, czy ta metoda wystarczy do wyjaśnienia relacji elementu syntaktycznego do ról tematycznych. W drugiej części rozdziału przedstawiono wyniki analizy, której celem jest porównanie takich samych konstrukcji zwrotnych w języku polskim i niemieckim oraz statystyka występowania danych konstrukcji. Rozprawę zamykają wnioski, bibliografia i źródła.

Summary

Reflexivization as a diathesis marker in the syntax of Polish and German sentences

The aim of the dissertation is an analysis of the *sich/się* elements in German and in Polish, and a comparison of their functions with the use of the corpus analysis method in selected texts. The dissertation is set in the canon of transformational-generative grammar, in particular in the Minimalist Program variant and in the cartographic approach. Reflexivization in the broader meaning is currently a controversial, frequently considered subject. The dissertation includes an analysis of the up-to-date studies on the reflexivization, starting from the transformation scenario from the mediopassive construction to the construction with an inherent *sich/się* started by Haider (1992²/1985), through its criticism in the work of Primus, Schwamb (2006), who undertake an attempt to explain the semantic roles in reflexive and causative constructions with the use of the cause-and-effect relation and the content of semantic roles up to the works of Reinhart, Siloni (2005) and Malicka-Kleparska (2013), in which the authors focus on the issue of lexical and syntactic parameters. Reflexivization is a subject of studies in many scientific disciplines. Within linguistics there are also different research perspectives concerning reflexivization. In this dissertation, the research scope was narrowed to descriptive, valence and transformational-generative grammar, focussing in particular on the Minimalist Program and the cartographic approach.

The main objective of the dissertation is a systematization of the syntactic element relations (the nominative, the accusative) to the theta roles of the agent, patient/theme. The constructions of the following type are used as an example: DE *X öffnet das Fenster.* / PL: *X otwiera okno.*, in which the syntactic element (the nominal phrase in the accusative) *Fenster / okno* is the carrier of the theta role *patient/theme*. If a nominal phrase in the nominative is prescribed for *X* and the theta role of the agent, a causative relation appears [+CAUSE] and the transitivity condition is fulfilled. If there is no proper nominal phrase for *X*, a syntactic mechanism eliminates the possibilities of causative and transitive interpretation, substituting the *się/sich* element (e.g. DE: *plötzlich öffnete sich das Fenster* / PL: *nagle otworło się okno*). Within the scope of the dissertation, a generative mechanism for such types of sentences was analysed, in particular, the conditions for getting the nominative for the phrase in the theta role *patient/theme*, final versus initial position of the phrase, semantic interpretation *sich/się*, types of the verbs with *sich/się* versus a full semantic interpretation of the sentence.

The dissertation consists of the theoretical and empirical parts.

The theoretical part contains four chapters. The major transformational-generative grammar issues are presented in the introductory part. Next, the major concepts appearing in the dissertation are explained and the basic functions of reflexive pronouns are discussed. The first chapter includes a presentation of reflexivization as an interdisciplinary issue, dealt with not only by linguistics, but also by logic, mathematics, philosophy or pedagogy. The second chapter deals with the subject of reflexivization in linguistics as well as with the related issues such as reflexive pronoun, reflexive verbs, transitivity in descriptive works and valency grammar, passive voice, active voice, mediopassive voice. In the third chapter the author presents the valency reduction issue. The fourth chapter focusses on the syntactic mechanisms in generative models. The author examines reflexive and causative constructions, and presents the most up-to-date results of the research in this scope.

In the empirical part an attempt is made to present the above mentioned reflexive and causative constructions in the cartographic approach (cf. Rizzi 1997, 2004) with the consideration of the empirical material. This scheme is to present the mechanism, which is responsible for the transitivity blockade. The author also considers if this method is sufficient for the explanation of the relation of the syntactic element to the theta roles. In the second part of the chapter the author presents the results of the analysis, whose aim is to compare the same reflexive constructions in Polish and in German and the statistics of given constructions occurrence. The dissertation ends with conclusions, bibliography and sources.